

JIANG LI

Príležitosti a výzvy čínsko-slovenskej hospodárskej a obchodnej spolupráce v rámci spolupráce 16 + 1 a iniciatívy „Pásma a Cesta“

In recent years, economic and trade cooperation between China and Slovakia has been fostered under the auspices of the „Belt and Road Initiative“ and the „16 + 1 Cooperation“ platform. Although China and Slovakia differ in terms of country size, international status, political system, economic development and foreign relations, both countries enjoy favourable conditions for mutual cooperation: deep traditional friendship, high degree of similarity between economic development strategies, relatively high complementarity in industrial production and the political will to reinforce cooperation. Under the „16 + 1“ and the „Belt and Road“ initiatives, Sino-Slovak economic and trade cooperation has recorded a number of achievements: bilateral and multilateral consultation mechanisms are thriving, Slovakia is one of China's major trading partners in Central and Eastern Europe, Chinese investments in Slovakia are on the increase while back-to-back freight train connection has already been implemented. At the same time, Sino-Slovak economic and trade cooperation faces five challenges: insufficient mutual awareness between China and Slovakia with regard to the social culture of the other country, the so-called 'trade deficit' issue between Slovakia and China, EU concerns over China's investments and the strengthening of its relations with the countries of Central and Eastern Europe, the less positive attitude of Slovakia towards the development of relations with China and certain obstacles to increasing the volume of investments of Chinese enterprises in Slovakia.

Key words: China; Slovakia; the „16 + 1 Cooperation“; the „Belt and Road Initiative“; economic and trade cooperation; opportunities; challenges

1. Úvod

Čína a Slovensko (už aj bývalé Československo) boli oddávna priateľské krajiny, ktoré majú historickú tradíciu vzájomnej hospodárskej a obchodnej spolupráce i obojstrannej kultúrnej výmeny. V posledných rokoch sa pod záštitou iniciatívy „Pásma a Cesta“ a spolupráce 16 + 1, ako aj spoločného úsilia Číny a Slovenska postupne začala bilaterálna spolupráca Číny a Slovenska

vo viacerých oblastiach. Hospodárska a obchodná spolupráca sa pritom stala prioritou našich bilaterálnych vzťahov.

Náš rozbor sa začína vysvetlením spolupráce 16 + 1 a iniciatívy „*Pásmo a Cesta*“, pokračuje analýzou rozdielov medzi Čínou a Slovenskom a podmienok vhodných pre vzájomnú spoluprácu a zavedenia rozvojového trendu čínsko-slovenskej hospodárskej a obchodnej spolupráce. Nakoniec sa tento článok sústreďuje na niektoré výzvy pre budúcnosť hospodárskej a obchodnej spolupráce medzi oboma partnermi.

2. O spolupráci 16 + 1 a iniciatíve „*Pásmo a Cesta*“

Spolupráca 16 + 1 je platformou multilaterálnej spolupráce, ktorú Čína založila spolu so šestnástimi krajinami strednej a východnej Európy, a to: s Poľskom, Českou republikou, Slovenskom, Maďarskom, Rumunskom, Bulharskom, Srbskom, Slovinskom, Bosnou a Hercegovinou, Chorvátskom, Čiernou Horou, Macedónskom, Albánskom, Lotyšskom, Estónskom a Litvou. V apríli 2012 sa konal prvý samit spolupráce 16 + 1 vo Varšave, bývalý čínsky premiér Wen Ťia-pao vyhlásil komplexnú iniciatívu na spoluprácu s 16 krajinami strednej a východnej Európy s názvom Čínskych dvanásť opatrení na podporu priateľskej spolupráce so strednou a východnou Európou. Oficiálne sa tak začala spolupráca 16 + 1, ktorá je zameraná na zintenzívnenie a rozširovanie spolupráce v oblasti investícií, dopravy, financií, vedy, vzdelávania a kultúry atď. Spolupráca 16 + 1 vytvorila nový spôsob rozvoja vzťahov medzi Čínou a týmito tradične priateľskými európskymi krajinami a iniciovala nový model pragmatickej spolupráce medzi krajinami odlišných zemepisných regiónov i odlišných politických systémov.

Napriek asymetrii medzi Čínou a krajinami strednej a východnej Európy je týchto 16 spolupracujúcich krajín veľmi rôznorodých a existujú medzi nimi navzájom súťaživé vzťahy, avšak spolupráca 16 + 1 sa stala dôležitou platformou pre pragmatické vzťahy Číny s týmito krajinami. Spolupráca 16 + 1 prehĺbila tradičné priateľstvo medzi Čínou a krajinami strednej a východnej Európy, posilnila postavenie krajín strednej a východnej Európy v čínskej zahraničnej politike, podporila vzájomné bilaterálne vzťahy a tiež pomohla posilniť pozíciu krajín strednej a východnej Európy v Európskej únii.

Po vytvorení dobrých hospodárskych a obchodných vzťahov a normálnych medzištátnych vzťahov so západoeurópskymi krajinami je pre Čínu nevyhnutné uskutočňovať komplexný priateľský pomer s krajinami strednej a východnej Európy. Čína si tiež myslí, že spolupráca 16 + 1 je neoddeliteľnou súčasťou a dôležitým doplnkom spolupráce medzi Čínou a EÚ.¹ Krajiny strednej a východnej Európy chcú rozšíriť vývoz do Číny s cieľom odstrániť obchodné deficity, ako aj

¹ Čínski odborníci: spolupráca 16 + 1 otvorí úplne novú kapitolu spolupráce medzi Čínou a strednou a východnou Európou, 24. 11. 2015, prístupné na: http://www.sohu.com/a/43817910_115402

prilákať čoraz viac čínskych investícií a turistov a zriadiť logistické a distribučné centrá pre čínske dopravné spojenie s Európou.²

Za posledných sedem rokov spolupráca 16 + 1 dosiahla už sériu pozitívnych výsledkov:

Po prvé – mechanizmus spolupráce sa stáva sofistikovanejší a má zároveň konsolidačnú tendenciu. V septembri 2012 bol na ministerstve zahraničných vecí ČĽR založený sekretariát pre spoluprácu medzi Čínou a krajinami strednej a východnej Európy. Je to stály oficiálny orgán, každá zo 16 krajín strednej a východnej Európy môže vymenovať jedného úradníka na práce na sekretariáte. V apríli 2015 bol vymenovaný osobitný čínsky zástupca pre spoluprácu Číny s krajinami strednej a východnej Európy na ministerstve zahraničných vecí ČĽR. Raz ročne sa koná samit 16 + 1, ktorý sumarizuje prácu, diskutuje o nových plánoch spolupráce, publikuje ich schému. Boli založené federácie, resp. sekretariáty podľa špecifických charakteristík každej krajiny. Napríklad v Poľsku bola zriadená spoločná obchodná komora, ako aj kontaktný mechanizmus agentúr na podporu investícií, a tiež sekretariát pre námornú spoluprácu; v Maďarsku vzniklo koordinačné stredisko pre cestovný ruch; v Českej republike federácia guvernérov a v Bulharsku federácia na podporu poľnohospodárskej spolupráce; v Slovinsku bol vytvorený mechanizmus spolupráce a koordinácie v oblasti lesného hospodárstva; v Srbsku bola založená federácia pre spoluprácu v oblasti dopravnej infraštruktúry; na Slovensku zriadili centrum pre transfer technológií a v Lotyšsku bola založená federácia pre spoluprácu v oblasti logistiky.

Po druhé – spolupráca v oblasti obchodu a investícií, infraštruktúry, konektivity a financií sa neustále rozvíja. Od roku 2011 dosiahla priemerná ročná miera rastu obchodu medzi Čínou a 16 krajinami strednej a východnej Európy 6,5 %, v roku 2017 obchodný objem medzi Čínou a šesťástimi krajinami strednej a východnej Európy dosiahol 68 miliárd amerických dolárov a podiel tohto objemu v celkovom objeme obchodu medzi Čínou a Európou sa zvýšil z 9,3 % na 11 %.³ Obojstranné investície medzi Čínou a šesťástimi krajinami sa neustále rozvíjali, Čína investovala takmer 10 miliárd amerických dolárov v týchto stredo- a východoeurópskych krajinách a „šesťástka“ investovala naopak v Číne viac ako 1,4 miliardy dolárov.⁴ Most cez Dunaj, postavený čínskymi spoločnosťami v Srbsku, bol dokončený v roku 2014. Tepelná elektráreň v spoločnej investícii Číny a Bosny a Hercegoviny bola dokončená v roku 2016 a čínske firmy začali zároveň budovať v Macedónsku dve vysokorýchlostné diaľnice. Čínska chepejská oceľiareň úspešne odkúpila oceľiareň v Srbsku a v priebehu šiestich mesiacov ju zmenila zo stratovej z predchádzajúcich siedmich rokov na ziskovú. Do strednej a východnej Európy prichádzajú v súčasnosti množstvá kontajnerových nákladných vlakov – napríklad z Číny do Poľska, Českej

² Justyna Szczudlik-Tatar, “China and the CEE Look for New Development Opportunities”, 12 December 2014, Available on http://www.pism.pl/files/?id_plik=18852

³ „Krajiny strednej a východnej Európy vítajú kontajnerové medzinárodné železničné intermodálne vlaky medzi Čínou a Európou a krajinami pozdĺž ‚Pásma a Cesty‘”, 10. 7. 2018, prístupné na: http://news.gmw.cn/2018-07/10/content_29768073.htm

⁴ „Finančné pozorovanie: Čína a krajiny strednej a východnej Európy spolupracujú na vytvorení multilaterálneho win-win modelu”, 7. 11. 2018, prístupné na: http://www.gov.cn/xinwen/2018-07/11/content_5305714.htm

republiky, na Slovensko i do Maďarska a Lotyšska. Boli otvorené letecké linky Peking – Praha – Belehrad, Šanghaj – Xi'an – Praha, Chengdu – Praha, Peking – Varšava, Peking – Budapešť. V oblasti finančnej spolupráce sa zriadil Fond pre investičnú spoluprácu medzi Čínou a strednou a východnou Európou a bankové konzorcium Číny a strednej a východnej Európy. Bank of China, Priemyselná a komerčná banka Číny a Bank of Communications zriadili v niektorých krajinách strednej a východnej Európy pobočky. Maďarsko vydalo dlhopisy RMB v Číne (1 miliardu jüanov na tri roky) a podpísalo bilaterálnu dohodu o výmene meny s Čínou (10 miliárd jüanov/416 miliárd maďarských forintov).⁵

Po tretie – neustále sa zlepšujú a prehlbujú aj medziľudské vzťahy. Čína a krajiny strednej a východnej Európy v tomto smere urobili veľký pokrok, čo sa prejavuje v spolupráci v oblasti vzdelávania, kultúry, cestovného ruchu, zdravotnej starostlivosti, think-tanku, športu, vydávania publikácií atď. Aj počet čínskych turistov, ktorí navštívili krajiny strednej a východnej Európy, výrazne vzrástol. Od roku 2012 do roku 2017 sa počet čínskych turistov v tomto regióne zvýšil z 280 000 na 930 000.⁶

Skúsenosti a úspechy v rámci spolupráce 16 + 1 môžu zohrávať demonštratívnu úlohu pre iniciatívu „*Pásmo a Cesta*“, čo je skratkou pre „Ekonomické pásmo hodvábnej cesty“ a „Námornú hodvábnu cestu v 21. storočí“, navrhnuté v septembri a v októbri 2013 čínskym prezidentom Xi Jinpingom. Iniciatíva „*Pásmo a Cesta*“ je v súlade s trendom svetovej multipolarizácie, ekonomickej globalizácie, kultúrnej rozmanitosti a sociálnej informatizácie, ktorej cieľom je používať historické symboly starobylej „hodvábnej cesty“ na podporu voľného toku ekonomických prvkov, efektívneho pridelovania zdrojov a hlbokoj integrácie svetového trhu, čím sa zároveň podporuje koordinácia hospodárskych politík medzi krajinami pozdĺž tejto trasy a spoločne vytvára spoločenstvo záujmov, spoločenstvo osudu a zodpovednosti s politicky vzájomnou dôverou, hospodárskou integráciou a kultúrnou toleranciou. Samozrejme, krajiny pozvané do projektu „*Pásmo a Cesta*“ nie sú vymedzené rozsahom starobylej „hodvábnej cesty“ a môžu sa na ňom zúčastniť rozličné krajiny či medzinárodné a regionálne organizácie. Iniciatíva „*Pásmo a Cesta*“ má tri zásady: spoločné konzultácie, spoločné budovanie a ich spoločné využívanie, a štyri predsavzatia: mierovú spoluprácu, vzájomnú otvorenosť a toleranciu, vzájomný prospech a vzájomnú výmenu skúseností.

Hlavnými bodmi spolupráce v rámci iniciatívy „*Pásmo a Cesta*“ sú: rozšírenie medzivládnej spolupráce, prepojenie vzájomnej infraštruktúry, posilnenie investičnej a obchodnej spolupráce, zlepšenie financovania a utuženie medziľudských vzťahov. Rozšírenie medzivládnej spolupráce je dôležitou zárukou pre výstavbu projektu „*Pásmo a Cesta*“, prepojenie vzájomnej infraštruktúry je jeho prioritnou oblasťou, posilnenie investičnej a obchodnej spolupráce kľúčovo-

⁵ „Maďarsko vydalo zvrchované pandy dlhopisy v roku 2017“, 27. 7. 2017, prístupné na: <https://www.toutiao.com/i6447315673143050766/>

⁶ „Finančné pozorovanie: Čína a krajiny strednej a východnej Európy spolupracujú na vytvorení multilaterálneho win-win modelu“, 7. 11. 2018, prístupné na: http://www.gov.cn/xinwen/2018-07/11/content_5305714.htm

vou súčasťou, zlepšenie financovania dôležitou podporou a utuženie medzilľudských vzťahov zasa sociálnym základom výstavby „Pásma a Cesty“.⁷

Krajiny strednej a východnej Európy majú osobitnú zemepisnú polohu ako dôležitý uzol a priechod spojujúci Euroáziu s Európou a sú tiež jediným regiónom na svete, ktorý je celý zahrnutý do iniciatívy „Pásma a Cesta“. V júni v roku 2015 Maďarsko podpísalo Memorandum o porozumení a spolupráci s Čínou v rámci iniciatívy „Pásma a Cesta“ ako prvá krajina v Európe a odvtedy už podpísali tento dokument všetky krajiny strednej a východnej Európy. Ukazuje sa teda, že 16 krajín strednej a východnej Európy sú ochotné spolupracovať s Čínou v aktívnej podpore tejto iniciatívy.

3. Rozdiely medzi Čínou a Slovenskom a podmienky vhodné pre vzájomnú spoluprácu

3.1 Rozdiely medzi dvoma krajinami

3.1.1 Veľkosť krajiny a medzinárodné postavenie

Čína sa nachádza vo východnej Ázii a má 1,39 miliardy obyvateľov (2017) a rozlohu 9,6 milióna štvorcových kilometrov. Je najväčším obchodníkom s tovarom na zemeguli, druhou najväčšou ekonomikou a tretím najväčším zahraničným investorom na svete. Jej úloha na medzinárodnej scéne je čoraz dôležitejšia.

Slovensko sa nachádza v strednej Európe s počtom obyvateľov 5,445 milióna (2018) a rozlohou 49 037 štvorcových kilometrov. Z celosvetového meradla je teda malou krajinou, kde objem ľudských a finančných zdrojov nedovoľoval získať krajine výrazný medzinárodný vplyv.

3.1.2 Politický systém

Čína uplatňuje socialistický systém, ľudový kongresový systém a systém mnohostrannej spolupráce a politických konzultácií pod vedením Komunistickej strany Číny. Slovensko po politickom prevrate v roku 1989 a vyhlásení samostatnosti v roku 1993

pristúpilo k širokej politickej, ekonomickej a sociálnej transformácii. V súlade s politickým smerovaním EÚ bola vytvorená parlamentná demokracia západného typu.

3.1.3 Ekonomický rozvoj

Po vyše 30 rokoch rýchleho ekonomického rastu, ktorý predstavoval medziročne viac ako 9 %, sa rast čínskej ekonomiky začal znižovať a v roku 2018 dosiahol 6,6 %.⁸ V tejto novej si-

⁷ Qu Qingshan, „Prečo prezident Xi Jinping navrhol iniciatívu „Pásma a Cesta“?“, 25. 8. 2017, prístupné na: <http://www.rmlt.com.cn/2017/0825/492218.shtml?source=client>

⁸ „Celkový hospodársky objem v Číne po prvýkrát prekročila 90 biliónov RMB a rast HDP v r. 2018 je 6,6 %“, 21. 1. 2019, prístupné na: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1623239314240993199&wfr=spider&for=pc>

tuácii sa Čína snažila viac otvoriť vonkajšiemu svetu. Na jednej strane tu bola snaha podporiť domáce podniky, aby investovali v zahraničí, na druhej strane podporiť prílev zahraničných investícií, aby sa neustále zlepšila kvalita a efektívnosť ekonomiky, ako aj kontinuita a udržateľnosť rozvoja.

Začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia sa Slovensko začalo transformovať zo socialistickej centrálne plánovanej ekonomiky na voľné tržové hospodárstvo. Od vstupu do EÚ si dokázalo upevniť svoje postavenie na európskom, ako aj svetovom trhu a zaradiť sa medzi rýchlo rastúce ekonomiky Únie. Podľa predikcie Národnej banky Slovenska rast slovenskej ekonomiky má v roku 2018 dosiahnuť 4,2 percenta.⁹ Slovensko má vysoký stupeň hospodárskej otvorenosti, v roku 2016 podiel zahraničného obchodného obratu na HDP v bežných cenách predstavoval 183,9 %.¹⁰

3.1.4 Zahraničné vzťahy

Čína podporuje transformáciu systému globálneho riadenia, aktívne hrá konštruktívnu úlohu veľkej krajiny nového typu. Jej úloha v otvorenosti svetového trhu, rozvoji svetovej ekonomiky aj v regionálnych a medzinárodných záležitostiach sa výrazne posilnila.¹¹

Slovensko je členom Európskej únie a NATO a v zahraničnej a hospodárskej politike sa riadi princípmi EÚ a v oblasti bezpečnosti svojimi záväzkami v NATO. Má tendenciu posilňovať transatlantické spojenectvo, podporovať ďalšie rozširovanie EÚ a usilovať sa o posilnenie svojho vplyvu v Únii cestou užšej a koordinovanej spolupráce krajín Vyšehradskej štvorky a vstúpom do jadra Európskej únie.

3.2 Podmienky vhodné pre vzájomnú spoluprácu

3.2.1 Hlboké tradičné priateľstvo

Po vzniku Čínskej ľudovej republiky v roku 1949 bolo Československo jednou z prvých krajín, ktoré uznali Čínu a nadviazali s ňou diplomatické vzťahy. V päťdesiatych rokoch 20. storočia priemyselne rozvinuté Československo poskytlo Číne značnú ekonomickú a technickú pomoc, a to nielen poľnohospodárskymi strojmi na založenie farmy čínsko-československého priateľstva, ale tiež technológiou výroby obrábacích strojov. Okrem toho Čína a Slovenská republika

⁹ TASR, „Budúcnosť vyzerá lepšie. Slovenská ekonomika porastie o vyše 4 percentá“, 18. 12. 2018, prístupné na: <https://www.etrend.sk/ekonomika/buducnost-vyzera-podla-nbs-lepsie-slovenska-ekonomika-porastie-o-vyse-4-percenta.html>

¹⁰ Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, „Výhodnotenie výsledkov a tendencií zahraničného obchodu Slovenskej republiky za rok 2016“, prístupné na: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-209630?prefixFile=m_

¹¹ Zhang Yunling, „40 rokov čínskych zahraničných vzťahov: Retrospektíva a perspektíva“, 18. 8. 2018, prístupné na: http://www.sohu.com/a/248713721_828358

úzko spolupracujú v priemyselných oblastiach, ako je automobilový priemysel, kožiarstvo, víno, sklárstvo, textilné stroje, kotly a keramika.

3.2.2 *Vysoký stupeň podobnosti stratégií hospodárskeho rozvoja dvoch krajín*

V kontexte slabnúcej svetovej ekonomiky a zvýšenia rôznych rizík formulovali Čína a Slovensko nové stratégie hospodárskeho rozvoja, ktoré sú do istej miery podobné. Devätnásty národný kongres Čínskej komunistickej strany stanovil šesť strategických cieľov:

1. prehĺbenie štrukturálnych reforiem;
2. urýchlenie výstavby inovatívnej krajiny;
3. implementácia stratégie revitalizácie vidieka;
4. implementácia regionálnej koordinovanej rozvojovej stratégie;
5. zefektívnenie socialistického trhového hospodárskeho systému;
6. podpora vytvárania všestrannej otvorenosti voči svetu.¹²

Podľa Stratégie hospodárskej politiky Slovenskej republiky do roku 2030, vypracovanej Ministerstvom hospodárstva SR, hlavným strategickým cieľom hospodárskej politiky SR je „zabezpečiť inteligentný, udržateľný a inkluzívny rast hospodárstva“. Z tohto dôvodu je nevyhnutné podporovať vedu a inovácie, zvyšovať konkurencieschopnosť hospodárstva s efektívnym využívaním všetkých zdrojov a klásť doraz na vysokú mieru zamestnanosti a hospodársku, sociálnu a územnú regionálnu súdržnosť.¹³

3.2.3 *Pomerne silná komplementárnosť priemyselnej výroby*

V Číne k najvýhodnejším priemyselným odvetviám patrí výroba vysokorýchlostných vlakov, výroba jadrových zariadení, spotrebná elektronika, komunikačné zariadenia, vývoj softvéru a internetový priemysel. V budúcnosti to môžu byť ešte nové energetické vozidlá.

Dominantnými odvetviami priemyslu Slovenska sú: automobilový priemysel, elektronika, metalurgia a strojárka výroba. Automobilový priemysel je prioritný a hrá dôležitú úlohu v ekonomike krajiny. Slovensko je krajina s najväčšou automobilovou produkciou na jedného obyvateľa na svete.

3.2.4 *Politická vôľa na posilnenie spolupráce*

Slovensko podporí spoluprácu 16 + 1 a iniciatívu „*Pásmo a Cesta*“, ktoré navrhla Čína. V novembri 2016 podpísali Slovensko a Čína memorandum o spolupráci pri budovaní tohto projektu“, ktoré položilo základy spolupráce medzi oboma krajinami v rôznych oblastiach. Počas siedmeho samitu 16 + 1 v Sofii v júli 2018 čínsky premiér Li Keqiang povedal slovenskému

¹² „Úplné znenie správy 19. národného kongresu a jeho 19 hlavných bodov“, 19. 10. 2017, prístupné na: http://www.sohu.com/a/198906338_500221

¹³ Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, „Stratégia hospodárskej politiky slovenskej republiky do roku 2030“, jún 2017, prístupné na: <https://www.economy.gov.sk/uploads/files/zNWXbB54.pdf>

premiérovi Pellegrinimu, že obidve strany by mali prehĺbiť vzájomnú politickú dôveru, pragmatickú spoluprácu a zdôraznil, že Čína je ochotná diskutovať so slovenskou stranou o spolupráci v oblasti železníc a automobilového priemyslu, posilniť spoluprácu vo financiách a podporovať uľahčenie bilaterálneho obchodu a investícií. Premiér Pellegrini tiež vyjadril želanie posilňovať spoluprácu s Čínou a povedal, že Slovensko je ochotné prerokovať možnosti spolupráce v oblasti vysokorýchlostného železničného prepojenia v strednej Európe a v projekte budovania široko-kol'ajovej železnice štyroch krajín. Privítal tiež zámer založiť pobočku Čínskej banky a Čínskej pošty na Slovensku.¹⁴

V apríli 2016 slovenská vláda schválila Konceptiu rozvoja hospodárskych vzťahov medzi SR a Čínou na roky 2017 až 2020. Slovensko je jediná krajina z Vyšehradskej štvorky, ktorá má takúto koncepciu. Obsahuje zámery spolupráce v oblastiach, ako sú investície, podnikanie a obchod, doprava, cestovný ruch, výskum a inovácie.¹⁵

4. Rozvojový trend čínsko-slovenskej hospodárskej a obchodnej spolupráce

4.1 Intenzívne bilaterálne a multilaterálne konzultačné mechanizmy

V júni 2018 sa v Pekingu uskutočnilo 12. zasadnutie Medzivládnej komisie pre hospodársku a obchodnú spoluprácu medzi ČĽR a SR. Komisia má za úlohu usmerňovať hospodársku a obchodnú spoluprácu, prispievať k rozšíreniu bilaterálneho obchodu a jeho vyváženej a rozvoju vzájomných investícií.

V roku 2013 vznikla Slovensko-čínska podnikateľská rada pod záštitou Slovenskej obchodnej a priemyselnej komory s cieľom prehĺbiť vzájomné vzťahy a hľadať užšie formy spolupráce medzi oboma krajinami v oblasti obchodu, investícií, priemyselnej a technickej spolupráce, vedy, výskumu, športu a kultúry.¹⁶ V marci 2017 sa uskutočnilo 9. zasadnutie a v apríli roku 2018 sa konalo Slovensko-čínske obchodné fórum 2018.

Od roku 2014 sa v Prahe v rámci spolupráce 16 + 1 každoročne koná Čínske investičné fórum, ktoré sa stáva pre Čínu a krajiny strednej a východnej Európy platformou na prehĺbenie hospodárskej a obchodnej výmeny.

Od roku 2014 sa koná v meste Ningbo v provincii Zhejiang každé dva roky zasadnutie ministrov hospodárstva a obchodu. Ministri spolu s delegáciami Číny a 16 krajín strednej a vý-

¹⁴ „Čínský premiér se setkal se svým slovenským protějškem Peterem Pellegrinim“, 7. 7. 2018, prístupné na <http://czech.cri.cn/321/2018/07/07/1s180454.htm>

¹⁵ „Vláda schválila Konceptiu rozvoja hospodárskych vzťahov medzi SR a Čínou na roky 2017 až 2020“, 11. 4. 2017, prístupné na <https://www.mhsr.sk/press/vlada-schvalila-koncepciu-rozvoja-hospodarskych-vztahov-medzi-sr-a-cinou-na-roky-2017-az-2020>

¹⁶ Pozri webovú stránku Slovensko-čínskej podnikateľskej rady, prístupné na: <http://scjbc.eu/>

chodnej Európy vzájomne rokujú o rozšírení obchodu a zvýšení vzájomných investícií. Od roku 2015 sa každý rok usporadúva v Ningbo investičný a obchodný veľtrh Číny a krajín strednej a východnej Európy.

V novembri 2018 sa v Šanghaji konalo prvé *Čína International Import Expo*, ktoré prispieva k posilneniu hospodárskej a obchodnej výmeny a spolupráce medzi krajinami na celom svete a svetovému hospodárskemu rastu.

4.2 Slovensko ako významný obchodný partner Číny v strednej a východnej Európe

Od januára, resp. septembra 2018 je Slovensko piatym najvýznamnejším obchodným partnerom Číny v strednej a východnej Európe. Čína je štrnástá najväčšia cieľová krajina vývozu Slovenska (tretia najväčšia cieľová krajina vývozu mimo EÚ) a deviaty najväčší pôvodca dovozu pre Slovensko (tretí najväčší pôvodca dovozu mimo EÚ).

Zahraničný obchod medzi SR a ČĽR – 2012 až 2017 (v mil. USD)

Rok	dovoz z Číny	vývoz do Číny	bilancia	obrat
2012	2 420	3 660	1 240	6 080
2013	3 080	3 460	380	6 540
2014	2 830	3 380	450	6 210
2015	2 795	2 237	550	5 030
2016	2 860	2 410	450	5 270
2017	2 580	2 730	-150	5 310

Zdroj údajov: Generálna colná správa ČĽR17

Zahraničný obchod medzi SR a ČĽR – 2012 až 2017 (v mil. eur)

Rok	dovoz z Číny	vývoz do Číny	bilancia	obrat
2012	3 673	1 349	-2 324	5 022
2013	4 443	1 596	-2 847	6 039
2014	4 895	1 375	-3 520	6 270
2015	5 429	1 019	-4 410	6 449
2016	5 568	1 141	-4 426	6 709
2017	5 208	1 222	-4 084,5	6 430

Zdroj údajov: MH SR, ŠÚ SR18

¹⁷ Pozri Ministerstvo obchodu ČĽR, „Príručka zahraničnej investičnej spolupráce na Slovensko (2018)“, s. 26, prístupné na <http://fec.mofcom.gov.cn/article/gbdqzn/#>

¹⁸ Pozri Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, „Ekonomická informácia o teritóriu/Čínska ľudová republika“, s. 39, prístupné na: <https://www.mzv.sk/documents/748032/620840/%C4%8C%C3%ADna+-+ekonomick%C3%A9+inform%C3%A1cie+o+terit%C3%B3riu+2018>

Keď porovnáme štatistické údaje Generálnej colnej správy Číny a Ministerstva hospodárstva SR i Štatistického úradu SR, objemy bilaterálneho obchodu medzi Čínou a Slovenska od roku 2012 do roku 2017 sa výrazne líšia. Podľa údajov Generálnej colnej správy Číny objem bilaterálneho obchodu medzi Čínou a Slovenskom vykazoval od roku 2014 do roku 2015 klesajúci trend a od roku 2016 sa znovu zvýšil. V rokoch 2012 – 2017 si Slovensko stále zachovalo s Čínou obchodný prebytok. Podľa štatistík Ministerstva hospodárstva SR i Štatistického úradu SR je však objem bilaterálneho obchodu medzi Čínou a Slovenskom od roku 2013 stabilný na úrovni viac ako 6 miliárd eur, ale od roku 2012 Slovensko vykazuje negatívne saldo, ktoré sa stále zvyšuje. Spoločným záujmom oboch našich strán je jednoduchá komoditná štruktúra bilaterálneho obchodu. Slovensko exportuje do Číny hlavne vozidlá, jadrové reaktory, elektrické stroje a prístroje, pričom Čína vyváža na Slovensko predovšetkým elektrické stroje a prístroje, jadrové reaktory, optické i fotografické prístroje a obuv.¹⁹

4.3 Rast čínskych investícií na Slovensku

Podľa štatistík Ministerstva obchodu Čínskej ľudovej republiky ku koncu roka 2017 skutočná slovenská investícia v Číne dosiahla 65,01 mil. USD a celková čínska investícia na Slovensku 260 mil. USD.²⁰ Napriek postupnému rastu je podiel čínskych investícií na Slovensku v celkovom úhrne priamych zahraničných investícií veľmi malý. Slovenské investície v Číne sú tiež malé. Pokrok obe krajiny však zaznamenali v oblasti telekomunikácií, výskumu a vývoja, strojárstva, automobilového priemyslu, poľnohospodárstva a využívania nových energií.

Hlavnými čínskymi investičnými projektmi na Slovensku sú:

1. Huawei Technologies (Slovak), s. r. o.,
2. ZTE (Slovak) Co.Ltd,
3. Lenovo (Bratislava) Service Centre,
4. Elastmeall Slovakia, a. s.,
5. IEE Sensing Slovakia, s. r. o.,
6. Yanfeng Slovakia Automotive Interior Systems, s. r. o,
7. MESNAC CO.LTD.,
8. ZVL AUTO, s. r. o.,
9. United Industries, a. s.,
10. Heidelberg Slovensko, s. r. o.,

¹⁹ Pozri Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, “Ekonomická informácia o teritóriu/Čínska ľudová republika”, s. 41 – 42, prístupné na: <https://www.mzv.sk/documents/748032/620840/%C4%8C%C3%ADna+-+ekonomick%C3%A9+inform%C3%A1cie+o+terit%C3%B3riu+2018>

²⁰ Ministerstvo zahraničných vzťahov ČĽR, „Vzťahy Číny so Slovenskom“, október 2018, prístupné na: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/oz_678770/1206_679714/sbgx_679718/

11. Guoxin International Slovakia Logistics Co.²¹

Najväčší čínsky investičný projekt na Slovensku je zatiaľ Guoxin International Slovakia Logistics Co. V roku 2017 spoločnosť Guoxin International Investment Co. Ltd. úspešne kúpila druhý najväčší logistický park na Slovensku.

4.4 Realizácia priameho spojenia nákladných vlakov medzi ČER a SR

V auguste roku 2015 bol vypravený prvý priamy nákladný vlak z prístavu Yingkou v provincii Liaoning na Slovensko. Vzdialenosť 11 000 kilometrov absolvoval za 15 dní. Vlak prepravil 50 kontajnerov a do cieľa doviezol kórejské LCD monitory a ďalšie elektronické výrobky.

V júni roku 2017 prišiel nákladný vlak z Changsha v strednej časti Číny a cez Ukrajinu vstúpil na Slovensko. Tu po preklade na úzkokolejnú železničnú trať pokračoval ďalej do Budapešti. Tento vlak mal celkom 41 kontajnerov, naplnených elektronickými výrobkami, obuvou, odevnými a textilnými tovarmi, optickými káblami, hardvérom, náhradnými strojovými dielmi atď.

V novembri roku 2017 prišiel priamo do Bratislavy nákladný vlak z čínskeho prístavu Dalian v provincii Liaoning, ktorý mal 41 kontajnerov. Ich hlavným obsahom boli elektronické výrobky, náhradné diely strojov a výrobky ľahkého priemyslu z východnej a severnej Číny. Vzdialenosť 10 537 kilometrov prekonal približne za niečo viac ako dva týždne.

5. Výzvy hospodárskej a obchodnej spolupráce medzi Čínou a Slovenskom

5.1 Vzájomná neznalosť o sociálnej kultúre druhej strany

V Číne veľa ľudí nepozná Slovensko, ba mnohí ani nevedia, že sa 1. januára 1993 osamostatnilo od bývalého Československa. Naopak mnoho Slovákov nielenže nerozumie Číne, ale má voči nej aj istý stupeň ideologických predsudkov, hlavne preto, že sa na Slovensku vo všeobecnosti uprednostňujú západné hodnoty a ľudia tu majú aj zlé spomienky na komunistický režim. Na Slovensku takmer vôbec neprebíha odborná debata o vzťahoch Slovenska s Čínou, ani o tom, aké sú vlastné záujmy voči Číne. Z veľkej časti je to spôsobené tým, že na Slovensku je akútny nedostatok kapacít so znalosťami o modernej Číne.²² Výskum ukazuje, že slovenské médiá produkujú len pramálo originálneho obsahu o Číne. Väčšinu mediálneho obsahu tvoria články prevzaté zo zahraničných tlačových agentúr. Mediálna debata o Číne je následkom toho

²¹ Údaje sú z obchodného oddelenia Čínskeho veľvyslanectva na Slovensku.

²² Matej Šimalčík, „Drak prichádza z východu: Sme na neho pripravení?“, 11. 6. 2011, prístupné na: <https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/opinion/drak-prichadza-z-vychodu-sme-na-neho-pripraveni/>

deformovaná a absentujú v nej témy týkajúce sa vlastných vzťahov s Čínou.²³ Aj vzájomná medziľudská výmena názorov je v oboch krajinách na nízkej úrovni. Bolo by preto potrebné posilniť verejnú diplomaciu a mediálnu spoluprácu. Aj priemyselné podniky oboch krajín by mali mať väčší záujem o oboznámenie sa s miestnymi podmienkami, politikami a nariadeniami i bežnými postupmi a investičnými bariérami.

5.2 Takzvaný obchodný deficit Slovenska s Čínou

Podľa štatistík slovenskej strany Slovensko má trvalý obchodný deficit s Čínou a tento deficit sa stále zvyšuje. Slovensko má preto záujem o väčšiu vyváženosť vzájomného obchodu s Čínou. Rozdiel v štatistike medzi Čínou a Slovenskom môže však byť spôsobený nepriamym obchodom, ktorý vedie k nesúladu štatistických metód. Nepriamy obchod zohráva dôležitú úlohu v čínsko-slovenských obchodných vzťahoch. Veľká časť slovenských vývozov nie je evidovaná ako výrobky s pôvodom v SR (napr. automobily), čo značne skresľuje presnosť štatistík.²⁴

Na Slovensku niektorí ľudia navrhli, že prostredníctvom postupného znižovania čínskeho dovozu sa zníži obchodný deficit s Čínou. V skutočnosti značnou časťou vývozu Číny na Slovensko sú polotovary, ktoré sa opätovne vyvážajú po spracovaní alebo montáži na Slovensku do iných krajín EÚ, takže čím viac Čína vyváža na Slovensko, tým lepšie to bude pre Slovensko.

Aby sa zlepšil bilaterálny obchod medzi Čínou a Slovenskom, obe strany by mohli zdokonaľiť prácu v týchto troch aspektoch: Po prvé – je potrebné zmeniť relatívne jednoduchú štruktúru komodít. Po druhé – slovenské výrobky na čínskom trhu nie sú známe a je treba posilniť propagáciu. Po tretie – vlády oboch krajín by mali prijať opatrenia na podporu vzájomnej investície s cieľom zvýšenia exportu výrobkov.

5.3. Pochybnosti EÚ o investíciách Číny a jej posilňovaní vzťahov s krajinami strednej a východnej Európy

Slovensko je členom Európskej únie, preto je hospodárska a obchodná spolupráca medzi Čínou a Slovenskom do značnej miery ovplyvnená Európskou úniou. Únia je presvedčená, že spolupráca 16 + 1 je v rozpore s myšlienkou vystupovania všetkých jej krajín na medzinárodnej scéne pod spoločným hlasom, a teda sa obáva, že to môže podkopať súdržnosť spoločenstva. Nechce preto, aby sa Čína príliš angažovala v krajinách strednej a východnej Európy. Čína však

²³ Ibidem.

²⁴ Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, “Ekonomická informácia o teritóriu/Čínska ľudová republika”, s. 39, prístupné na: <https://www.mzv.sk/documents/748032/620840/%C4%8C%C3%ADna+-+ekonomick%C3%A9+inform%C3%A1cie+o+terit%C3%B3riu+2018>

vždy zdôrazňuje, že spolupráca 16 + 1 nemá za cieľ rozdeliť Európsku úniu a že spolupráca 16 + 1 je otvorená a transparentná. Po pripojení iniciatívy „*Pásmo a Cesta*“ k európskemu investičnému plánu a po pripojení spolupráce 16 + 1 k vzťahom medzi Čínou a EÚ sa oficiálny postoj EÚ uvoľnil, ale obavy niektorých európskych krajín sa stále nerozptýlili. V roku 2017 EÚ opäť navrhla ďalšie posilnenie dohľadu nad strategickými investíciami od tretích krajín mimo EÚ, pričom pod treťou krajinou sa tu predovšetkým myslí Čína. Dňa 20. novembra 2018 Rada EÚ a Európsky parlament dosiahli politickú dohodu o rámci nového mechanizmu priamych zahraničných investícií. Členské krajiny boli požiadané o výmenu informácií o plánovaných PZI v súvislosti s kritickou infraštruktúrou a širokou škálou strategických sektorov, ako je napríklad umelá inteligencia alebo doprava. Tento proces je reakciou na investičnú aktivitu čínskych subjektov.²⁵

5.4 Menej aktívny postoj Slovenska k rozvoju vzťahov s Čínou

Hoci slovenská vláda sa pri mnohých príležitostiach hlásila k posilňovaniu čínsko-slovenských bilaterálnych vzťahov, schválila Koncepciu rozvoja hospodárskych vzťahov medzi SR a Čínou na roky 2017 až 2020 a patrí k najskoršej skupine, ktorá podpísala memorandum o spoločnom budovaní projektu „*Pásmo a Cesta*“, v skutočnosti Slovensko je v rozvoji vzťahov s Čínou v postavení „*late comer*“. Slovensko nie je pripravené na rast čínskej prítomnosti. Chýba tu konsenzus medzi politickými stranami i jednotlivými ministerstvami. Až na niekoľko výnimiek neexistuje ucelený pročínsky tlak, či už zo strany politických strán, firiem alebo lobistov.²⁶

Slovensko tiež nevenovalo dostatočnú pozornosť prvému čínskemu medzinárodnému veľtrhu dovozu, ktorý sa konal začiatkom novembra 2018 v Šanghaji. Málo slovenských podnikov sa zúčastnilo na tomto veľtrhu, ktorý je prvým národným veľtrhom na svete s témou importu.

Okrem toho slovenský prezident Kiska prijal v roku 2016 dalajlámu, čo spôsobilo poškodenie politických vzťahov medzi Čínou a Slovenskom.

5.5 Prekážky pri zvyšovaní objemu investícií čínskych podnikov na Slovensku

Ako člen EÚ a eurozóny má Slovensko priaznivé investičné prostredie, dobrú legislatívu a kvalitnú pracovnú silu. Nemálo Slovákov si však myslí, že Slovensko patrí v strednej a východnej Európe medzi tie krajiny, ktoré sú na chvoste záujmu čínskych firiem napriek tomu, že

²⁵ Justyna Szczudlik, Damian Wnukowski, „Investment Screening Reforms in the U.S. and EU: A Response to Chinese Activity“, January 2, 2019, Available online: <http://www.pism.pl/publications/bulletin/no-1-1247>

²⁶ Richard Q. Turcsányi, „Čína na Slovensku: Sme pripravení na budúcnosť?“, 31. mája 2018, prístupné na http://www.asian.sk/cina_na_slovensku_sme_pripraveni_na_buducnost/

sa v rôznych oblastiach uskutočnili rôzne rokovania. Prekážky pri zvyšovaní objemu investícií čínskych podnikov na Slovensku sú predovšetkým tieto: Po prvé – Slovensko je pomerne malá krajina, ktorá má malú populáciu a malý trh.²⁷ Po druhé – v dôsledku demografického poklesu a odchodu niektorých občanov do zahraničia Slovensko bojuje s nedostatkom pracovnej sily, preto začalo dovážať pracovnú silu. Po tretie – časť Slovákov váha spolupracovať s čínskymi podnikateľmi a čaká na výsledky spolupráce medzi susednými štátmi a Čínou.

6. Záver

Čína a Slovensko sú tradičné priateľské krajiny. Sú od seba dosť vzdialené, v mnohom sú rozdielne a vzájomná znalosť o druhej strane je pomerne malá. Vďaka spolupráci 16 + 1 a iniciatíve „*Pásmo a Cesta*“ dosiahla hospodárska a obchodná spolupráca medzi Čínou a Slovenskom určitý pokrok.

Čínska i slovenská vláda prejavujú politickú vôľu posilniť hospodársku a obchodnú spoluprácu. Slovensko má výhodnú geografickú pozíciu, relatívne stabilnú politickú a ekonomickú situáciu a vysokokvalitnú pracovnú silu. Je členom eurozóny a má silný potenciál pre výskum, vývoj a inovácie (je napr. prvou krajinou, ktorá vyrobila lietajúce auto!). Existuje tu teda veľký priestor pre spoluprácu medzi Čínou a Slovenskom v oblasti dopravy, automobilového priemyslu, strojárstva, výroby elektrických spotrebičov, medicínskeho výskumu, IT technológií, výstavby infraštruktúry, energetiky, poľnohospodárstva, ochrany životného prostredia, financií, spracovania potravín atď.

Doteraz však hospodárska a obchodná spolupráca medzi Čínou a Slovenskom nebola uspokojivá. V roku 2018 Slovensko spadlo z pozície štvrtého najväčšieho obchodného partnera Číny v strednej a východnej Európe na piate miesto a jeho pozíciu obsadilo Rumunsko. Medzi Čínou a Slovenskom je objem vzájomnej investície malý a niektoré projekty investičnej spolupráce trvali len veľmi krátky čas.

Je pochopiteľné, že čínsko-slovenská hospodárska a obchodná spolupráca stojí pred určitými výzvami. Pokiaľ sa obe krajiny zamerajú na dlhodobé záujmy, posilnia komunikáciu a porozumenie, dodržia zásadu vzájomného rešpektu a dôvery, vzájomného prospechu a win-wina, spolupráca medzi nimi môže dosiahnuť oveľa väčšie výsledky.

²⁷ TASR, „Slovensko je v obchode štvrtým najvýznamnejším partnerom Číny v regióne“, 17. 4. 2018, prístupné na: <https://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/466432-slovensko-je-v-obchode-stvrtym-najvyznamnejším-partnerom-ciny-v-regione/>

Referencie:

1. „Celkový hospodársky objem v Číne po prvýkrát prekročil 90 biliónov RMB a rast HDP v 2018 je 6,6 %”, 21. 1. 2019, prístupné na: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1623239314240993199&wfr=spider&for=pc>
2. Čínski odborníci: spolupráca 16 + 1 otvorí úplne novú kapitolu spolupráce medzi Čínou a strednou a východnou Európou, 24. 11. 2015, prístupné na: http://www.sohu.com/a/43817910_115402
3. „Čínsky premiér se setkal se svým slovenským protějškem Peterem Pellegrinim”, 7. 7. 2018, prístupné na: <http://czech.cri.cn/321/2018/07/07/1s180454.htm>
4. „Finančné pozorovanie: Čína a krajiny strednej a východnej Európy spolupracujú na vytvorení multilaterálneho win-win modelu”, 7. 11. 2018, prístupné na: http://www.gov.cn/xinwen/2018-07/11/content_5305714.htm
5. Justyna Szczudlik-Tatar, “China and the CEE Look for New Development Opportunities”, 12. december 2014. Available on http://www.pism.pl/files/?id_plik=18852
6. Justyna Szczudlik, Damian Wnukowski, “Investment Screening Reforms in the U.S. and EU: A Response to Chinese Activity”, January 2, 2019, Available online: <http://www.pism.pl/publications/bulletin/no-1-1247>
7. „Krajiny strednej a východnej Európy vítajú kontajnerové medzinárodné železničné intermodálne vlaky medzi Čínou a Európou a krajinami pozdĺž Pásma a Cesty”, 10. 7. 2018, prístupné na: http://news.gmw.cn/2018-07/10/content_29768073.htm
8. „Maďarsko vydalo zvrchované pandy dlhopisy v roku 2017”, 27. 7. 2017, prístupné na: <https://www.toutiao.com/i6447315673143050766/>
9. Matej Šimalčík, „Drak prichádza z východu: Sme na neho pripravení?”, 11. 6. 2011, prístupné na: <https://euractiv.sk/section/buducnost-eu/opinion/drak-prichadza-z-vychodu-sme-na-neho-pripraveni/>
10. Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, „Vyhodnotenie výsledkov a tendencií zahraničného obchodu Slovenskej republiky za rok 2016”, prístupné na: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-209630?prefixFile=m_
11. Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky. „Stratégia hospodárskej politiky slovenskej republiky do roku 2030”, jún 2017, prístupné na: <https://www.economy.gov.sk/uploads/files/zNWXbB54.pdf>
12. Ministerstvo obchodu ČĽR, „Príručka zahraničnej investičnej spolupráce na Slovensko (2018)”, s. 26, prístupné na: <http://fec.mofcom.gov.cn/article/gbdqzn/>
13. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, „Ekonomická informácia o teritóriu/Čínska ľudová republika”, s. 39, prístupné na: <https://www.mzv.sk/document-s/748032/620840/%C4%8C%C3%ADna++ekonomick%C3%A9+inform%C3%A1cie+o+terit%C3%B3riu+2018>

14. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, „Ekonomická informácia o teritóriu/Čínska ľudová republika”, s. 41 – 42, prístupné na: <https://www.mzv.sk/document-s/748032/620840/%C4%8C%C3%ADna++ekonomick%C3%A9+inform%C3%A1cie+o+teri-t%C3%B3riu+2018>
15. Ministerstvo zahraničných vzťahov ČLR, „Vzťahy Číny so Slovenskom“, október 2018, prístupné na: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/oz_678770/1206_679714/sbgx_679718/
16. Qu Qingshan, „Prečo prezident Xi Jinping navrhol iniciatívu ‚Pásma a Cesta‘?“, 25. 8. 2017, prístupné na: <http://www.rmlt.com.cn/2017/0825/492218.shtml?source=client>
17. Richard Q. Turcsányi, „Čína na Slovensku: Sme pripravení na budúcnosť?“, 31. mája 2018, prístupné na: http://www.asian.sk/cina_na_slovensku_sme_pripraveni_na_buducnost/
18. TASR, „Budúcnosť vyzerá lepšie. Slovenská ekonomika porastie o vyše 4 percentá“, 18. 12. 2018, prístupné na: <https://www.etrend.sk/ekonomika/buducnost-vyzera-podla-nbs-lep-sie-slovenska-ekonomika-porastie-o-vyse-4-percenta.html>
19. TASR, „Slovensko je v obchode štvrtým najvýznamnejším partnerom Číny v regióne“, 17. 4. 2018, prístupné na: <https://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/466432-slovensko-je-v-obchode-stvrtym-najvyznamensim-partnerom-ciny-v-regione/>
20. Údaje sú z obchodného oddelenia čínskeho veľvyslanectva na Slovensku.
21. “Úplné znenie správy 19. národného kongresu a jeho 19 hlavných bodov”, 19. 10. 2017, prístupné na: http://www.sohu.com/a/198906338_500221
22. “Vláda schválila Koncepciu rozvoja hospodárskych vzťahov medzi SR a Čínou na roky 2017 až 2020”, 11. 4. 2017, prístupné na: <https://www.mhsr.sk/press/vlada-schvalila-koncepciu-rozvoja-hospodarskych-vztahov-medzi-sr-a-cinou-na-roky-2017-az-2020>
23. Pozri webovú stránku Slovensko-čínskej podnikateľskej rady, prístupné na: <http://scjbc.eu/>
24. Zhang Yunling, „40 rokov čínskych zahraničných vzťahov: Retrospektíva a perspektíva“, 18. 8. 2018, prístupné na: http://www.sohu.com/a/248713721_828358